

Vasilij Melik

SLOVENSKA POLITIKA V DRUGI POLOVICI SEDEMDESETIH
LET 19. STOLETJA

V razmotrivanjih o razcepu med staroslovenci in mladoslovenci¹ smo ugotovili, da je do prvega političnega razcepa v slovenskem narodnem gibanju in do samostojnega nastopa liberalne in klerikalne stranke prišlo zaradi splošnega razvoja liberalno-klerikalnih konfliktov v Avstriji, ko se liberalci na Slovenskem diferenciacije razen s kapitulacijo skoraj niso mogli izogniti. Nastanek slovenske liberalne stranke je pokazal, da ne velja očitek nacionalnih nasprotnikov, da je pojem zavednega Slovence identičen s pojmom reakcionarja in konservativca. Dal je tudi možnosti za svoboden razvoj kulturnih in nacionalno-političnih liberalnih konceptov. V notranjem razvoju slovenskega narodnega gibanja pa je bil razcep verjetno prezgoden. Poleg tega je do njega prišlo v času zelo hudega pritiska s strani vlade, ki je na razne načine skušala oslabiliti slovensko gibanje in zmanjšati njegovo parlamentarno zastopstvo. Negativne posledice razcepa so bile v takem položaju in v teh kratkih letih mnogo bolj opazne kakor pozitivne.

Negativne posledice razcepa so se predvsem kazale v volilnih neuspehih. Novembra 1873 so izgubili Slovenci brez boja idrijski mestni mandat, maja 1874 je prešel v nemške roke kmečki slovenjgraški okraj, avgusta istega leta so znova izgubili kmečki brežiški okraj. Pri teh zadnjih volitvah je bila negativna vloga razcepa najbolj vidna. Po številu volilnih mož so imeli namreč Slovenci večino nad nemško stranko; bilo jih je najbrž 52 : 44. Toda pol jih je bilo liberalno, pol klerikalno usmerjenih. Ko so klerikalni volilni možje videli, da s svojim kandidatom ne bodo prodrli, se jih je sedem abstiniralo, devetnajst pa jih je glasovalo za nemškega kandidata Žnidaršiča, ki je na ta način dobil 63 glasov in zmago nad slovenskim liberalcem Lenčkom, ki jih je imel samo 26. Rajši so torej glasovali za narodnega in nazorskega nasprotnika kot za nazorskega nasprotnika iz vrst svoje lastne narodnosti.² V začetku leta 1875 so Slovenci izgubili večino v trgovsko-obrtni zbornici na Kranjskem. Izgubili so jo sicer ob hudem vladnem pritisku in raznih nepravilnostih, a izgubili so jo tudi zaradi strankarskih trenj. Klerikalci so trdili, da so poraza krivi liberalci, liberalci pa, da je »duhovenstvo naše večjidel roke križem držalo in nič storilo ob pravem času«.³

¹ Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 85-98.

² Slovenski gospodar 1874, str. 297, 303.

³ Slovenski narod 16., 24. jan. 1875.

Potreba po skupni obrambi pred nemškim pritiskom, splošne težnje po slogi, ista ali podobna naziranja ob vstaji v Bosni in Hercegovini, konec velike protiklerikalne aktivnosti v dunajskem parlamentu in s tem splošno avstrijsko zatišje v liberalno-klerikalni vojski, vse to in morebiti še kaj drugega je povzročilo končno pomirjenje in slogo na Slovenskem. Pri tem moramo poudariti, da tudi v času največjih sporov in konfliktov ni manjkalo posameznih skupnih nastopov, tako v deželnih zborih kot pri posameznih volitvah in drugih akcijah. Razpor je bil najhujši v letih 1873 in 1874, blažil se je že proti koncu leta 1874, likvidiral pa v letih 1875 in 1876. Ta likvidacija se je na Goriškem okrog novega leta 1876 izvršila z razpustom obeh dotedanjih organizacij, ustanovitvijo novega skupnega društva Sloga in opustitvijo klerikalnega glasila. Dasi se je govorilo tudi o združitvi časopisov in podobnih stvareh, pa v Ljubljani takega formalnega sporazuma ni bilo, zato govori Prijatelj o tihi slogi in tistem paritetnem premirju.⁴ Vsak tabor je ohranil svoje glasilo, liberalci Slovenski narod, klerikalci Slovenca. Liberalci so se sami tudi še naprej imenovali liberalce, čeprav bolj poredkoma. Glavni zunanji znak sloge je bil nedvomno vstop treh mladoslovenskih državnih poslancev Vošnjaka, Nabergoja in Pfeiferja meseca novembra 1876 v Hohenwartov klub desnega centra, kjer so že ves čas sedeli staroslovenci.⁵

Nemški liberalci so registrirali slogo na ta način, da že marca 1876 niso več izvolili Razlaga za namestnika zastopnika Kranjske v delegacijah, ampak so tudi to mesto zasedli s svojim pristašem.⁶ Razlag, ki je bil v letih 1873–1875 tako aktiven, ki je bil tedaj glavni mladoslovenski govornik glede cerkvenih vprašanj, je stopil zdaj popolnoma v ozadje in se ni več oglašal, večinoma tudi ni več hodil v parlament. Osamljen in bolan je umrl v starosti 54 let (junija 1880). Poleg Vošnjaka, ki je imel glavne politične govore, in Hermana, ki se je še naprej oglašal s strastnimi, čudaškimi kritikami vladnega sistema, je večkrat govoril še Viljem Pfeifer iz Krškega, predvsem v gospodarskih zadevah.

Leta 1877 je prišel po par letih v državnem zboru na vrsto osnutek, s katerim bi se delno ločila italijanski in nemški del Tirolske. Ta osnutek je propadel ob skupnem nastopu desnice, ki je odrekala državnemu zboru kompetence glede deželnih zadev, ter dela nemške levice. Mladoslovenski poslanci, ki so bili svoj čas gradili svojo politiko v državnem zboru na sodelovanju z Ukrajinci in s tirolskimi Italijani,⁷ niso glasovali proti osnutku, kakor so proti glasovali Hohenwart, staroslovenci in moravski Čehi, pač pa so se vzdržali glasovanja.⁸ Za ločitev italijanskega in nemškega dela, ki se jim je zdela pravilna, kakor je tudi zdaj naglašal Slovenski narod, niso glasovali, ker jih je vezala klubska disciplina.⁹

⁴ Ivan Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba, 2/3, Ljubljana 1914, str. 78, 109.

⁵ Slovenski narod 30. nov. 1876.

⁶ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten, VIII. Session, str. 6762.

⁷ Vasilij Melik: Razcep med staroslovenci in mladoslovenci, Zgodovinski časopis 26, 1972, str. 95.

⁸ Sten. Protokolle VIII, str. 8690, 8691.

Po obnovi sloge so doživeli Slovenci še en strahovit volilni poraz, po rezultatih najhujšega od vseh, na deželnih volitvah na Kranjskem 1877. in izgubili za šest let večino v deželnem zboru, kjer so imeli zdaj samo 16 od 36 voljenih poslancev. Glavni vzrok poraza je bil nedvomno izreden pritisk vladnega aparata. Boj se je odločil, kakor vedno, v mestni kuriji, kjer sta bili nemška in slovenska stranka približno enako močni in je zato odločalo le po nekaj glasov. Od vseh uradnikov na Kranjskem se jih je v mestni kuriji upalo le devet glasovati za slovensko stranko.¹⁰

Kmalu pa se je položaj spremenil. Ustavoverna stranka, ki se je zelo odločno upirala zasedbi Bosne in Hercegovine, je prišla v konflikt z dvorom in vladno zunanjo politiko. Zato je že Auerspergova vlada, ki je bila po svoji demisiji v začetku 1878 ponovno imenovana, spreminjala svojo notranjo politiko. Iz vrst ustavoverne stranke je podpirala tiste, ki so sprejemali njeno zunanjo politiko. Na Kranjsko je prišel v prvih mesecih 1878 nov deželni predsednik (Kallina), ki je vodil ljubeznivejšo politiko do Slovencev. Še bolj se je pokazala nova smer ob deželnih volitvah na Štajerskem istega leta: v mestih so se pojavili proti nemškim liberalcem nekateri protikandidati, ki so bili sicer iste ustavoverne preteklosti, a na vladni liniji, in ti so zmagali s pomočjo vladnega aparata in Slovencev (Kada, Ehmer). V dveh kmečkih okrajih sta se dotedanja nemškoliberalna poslanca pobotala s slovensko stranko, ki ju je nato postavila na svojo kandidatno listo (Schmitt, Žnideršič). Slovenci so spet zmagali v vseh kmečkih volilnih okrajih.

Naslednje državnozbornske volitve 1879, že pod novo Stremeyrjevo vlado, so pomenile novo slovensko zmago. Namesto dotedanjih 8 državnih poslancev so jih zdaj dobili 13. Slovenski volilni proglas je na Štajerskem posebej opozarjal na ljudi, »ki so prej našim terjatvam kljubovali in stali v nam sovražnem taboru, a zdaj sprevidajo svojo pomoto in žele z nami spraviti se: sprejemal je ponudeno nam prijazno roko, dasi je terjal postavnih poroštev za enakopravnost.«¹¹ Politika postavljanja nemških kandidatov v slovenskih volilnih okrajih, kandidatov, ki bodo Slovincem pomagali, jim koristili s svojimi visokimi zvezami, politika, ki so jo bili začeli staroslovenci pred leti, se je zdaj v obdobju sloge nadaljevala v povečani obliki. Hohenwart, proti kateremu so bili nastopali mladoslovenci pred šestimi leti, je bil zdaj soglasno izvoljen. Razen njega so Slovenci kandidirali in izvolili še viteza Schneida, barona Gödel-Lannoya in bivšega ustavoverca grofa Margherija, leto zatem pa še kneza Windischgrätza. To pa je seveda tudi pomenilo sprejemanje previdne, zmerne politike. Volilni proglasi, ki so jih objavljali iz predstavnikov obeh taborov sestavljeni volilni odbori za posamezne dežele, so apelirali na volivce v obrambo narodnosti, ne vere in narodnosti. Vendar pa govori narodni centralni volilni odbor na Kranjskem o državnopravni stranki kot naši in očita nem-

⁹ Slovenski narod 19. maja 1877.

¹⁰ Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem, Ljubljana 1965, str. 218.

¹¹ Slovenski narod 21. jun. 1879.

škemu lažiliberalizmu, »da zatira verske in narodne svetinje naroda slovenskega«, na Štajerskem pa izraža upanje, »da zavlada sporazum med cerkvijo in državo«. ¹² Povsem drugače je na Koroškem, kjer Slovenci niso nastopili samostojno, ampak v skupnem konservativnem deželnem volilnem odboru. V njegovem volilnem proglasu je bilo poudarjeno krščansko in zgodovinsko pravo, zvestoba cerkvi in cesarju, zahteva po varovanju pravic vsake narodnosti, po verskih šolah. ¹³

V vseh naših dosedanjih obravnavah slovenske zgodovine šestdesetih in sedemdesetih let smo se omejevali na političen razvoj. V današnjem prikazu pa vendarle ne moremo mimo pojava, ki razlikuje drugo polovico sedemdesetih let od vseh prejšnjih obdobj. To je občutnejše slabšanje gospodarskega položaja, zlasti kmeta, in še posebej na Kranjskem, to so težave v iskanju zaslužka, neke vrste brezposelnosti. Slovensko časopisje je vedno bolj polno temnih opisov kmečke stiske in vesti o rastoči dezinteresiranosti kmeta za narodne zadeve. ¹⁴ Vsega tega ni bilo ob času taborov, niti ne ob razcepu slovenske stranke 1872/73, to je nov pojav, katerega začetki gredo morebiti do gospodarske krize 1873. leta.

Leta 1875 stopijo po svoji pomembnosti za Slovence na prvo mesto dogodki na Balkanu, najprej vstaja v Bosni in Hercegovini, potem pa ves nadaljnji razplet vzhodnega vprašanja, s srbsko-turško vojno 1876/77, rusko-turško vojno 1877/78 in nazadnje z berlinskim kongresom 1878 in okupacijo Bosne in Hercegovine s strani Avstro-Ogrske. Vsa ta dogajanja in boji niso Slovincem samo neka zanimivost iz bližnjih ali malo bolj oddaljenih dežel, to je zanje del domačega dogajanja, del domačega političnega boja. Ker so simpatije nemške stranke na strani Turkov, je vsaka uporniška, srbska ali ruska zmaga tudi slovenska zmaga, vsak srbski ali ruski poraz tudi slovenski poraz. Trdina piše v nekem svojem pismu, kakšni občutki navdajajo domoljuba, ko bere v časopisih poročilo o slovanskih (ruskih in bolgarskih) izgubah: »Srce mu začne utripati, v oči mu silijo solze, ne ljubi mu se ne jesti, ne piti, zapušča ga tudi spanje«. ¹⁵ Nešteto je pričakovanj in ugibanj, želja in mnenj, kako naj bi se rešili vsi problemi. Vsi Slovenci brez izjeme pozdravljajo vstajo in vse vojne proti Turkom. Obsojajo vsako državo in vsako politiko, ki kaže simpatije do Turčije in ki skuša ohraniti turško oblast, obsojajo tudi Srbijo, ker ne priskoči upornikom hitro na pomoč. Gre za osvoboditev naših kristjanskih, slovanskih bratov izpod osovražene barbarske turške oblasti. To protiturško stališče ima verjetno svoje korenine tudi v izročilu in tradiciji o naših lastnih bojih s Turki.

Takoj po začetku vstaje so slovenski časopisi pozvali na zbiranje denarja in orožja za pomoč borcem za svobodo. ¹⁶ Za to zbiranje so

¹² Slovenski narod 27. maja in 21. junija 1879.

¹³ Slovenski narod 7. junija 1879.

¹⁴ Prijatelj, v op. 4 cit. delo, str. 83. Prim. tudi v op. 26 citirano Trstenjakovo pismo.

¹⁵ Janez Trdina: Zbrano delo 12, Ljubljana 1959, str. 41 (pismo 1. sept. 1877 Dragotinu Rudežnu).

¹⁶ O vsem tem glej disertacijo iz leta 1965 na filozofski fakulteti v Ljubljani, Petko Luković: Slovenci i ustanak u Hercegovini i Bosni 1875.—1878. godine.

nastali posebni odbori, v katerih so bili staroslovenski in mladoslavenski politiki. Iz vseh slovenskih pokrajin je prihajala pomoč v denarju (okrog 10.000 goldinarjev), sanitetnem materialu, oblačilih pa tudi v orožju. Zaradi politike avstrijske vlade je bilo marsikatero delo pri zbiranju in organiziranju pomoči treba opraviti tajno. Nekaj desetih Slovencev je odšlo v Bosno in Hercegovino pomagat upornikom, pa tudi v Srbijo, kjer so se hoteli bojevati v srbski vojski proti Turkom.

Kaj naj bi se zgodilo z Bosno in Hercegovino? Slovenci v celem povsem zavračajo možnost, da bi ostala Bosna in Hercegovina turška in zahtevajo njeno osvoboditev. Tu pa se kažejo zlasti tri možnosti: samostojna ali avtonomna Bosna in Hercegovina, priključitev Bosne Srbiji in Hercegovine Črni gori ter priključitev Bosne in Hercegovine Hrvatski oziroma Avstriji. Vse te tri rešitve so za Slovence pozitivne. Ne moremo reči, da bi bile slovenske želje (ali pa tudi želje enega ali drugega nazorskega tabora) konstantne, čustveno ali razumsko vezane na eno samo varianto. Ne, ob glavnem smotru, osvoboditvi izpod Turkov, dajejo prednost zdaj eni zdaj drugi varianti, kakor se jim zdi, da se razvijajo možnosti, položaj in perspektive. To je politika, ki se prilagaja situaciji, ki pa ni nenačelna, kakor bi morebiti kdo utegnil soditi. Načela so namreč jasna, to je osvoboditev izpod Turkov, to je korist osvoboditve za vse južne Slovane, tudi za Slovence. Že 3. avgusta 1875 piše Slovenski narod, da se naši bratje borijo za svojo svobodo in da »njihova pridobljena svoboda bode naša, ker, kar jeden del jugoslovanstva narodne svobode privojuje, to pride nam vsem Jugoslovonom v korist«. Prednost ene ali druge rešitve je podrejena temu edinemu načelu. Ko odhaja avstrijska vojska v Bosno in Hercegovino, izraža v ljubljanski čitalnici Vošnjak »prepričanje, da imajo naši slovenski sinovi izvrševati en del iste svete naloge, za katero so se pred tremi leti vzdignili naši slovanski bratje v Bosni in Hercegovini, za katero so leto pozneje v krvavi boj stopili Srbi in Črnogorci, in katero je v teku kratkih desetih mesecev sijajno v glavnih potezah rešil zmagonosni meč rusko-slovanskih bratov; to je osvobojenje Slovanov izpod barbarskega turškega jarma«.¹⁷

Prva možnost, da bi bila Bosna in Hercegovina samostojna ali avtonomna in da bi se njeno prebivalstvo samo odločilo, kam hoče, se zelo pogosto naglaša, tako v Slovenskem narodu kot v Slovencu, pa tudi v govorih v državnem zboru. V državnem zboru je Vošnjak 6. novembra 1876 izrecno rekel: Prebivalstvo Bosne in Hercegovine ni blago brez gospodarja, treba je slišati njegovo mnenje, če želi priključitev k Avstriji, če sploh želi kako priključitev ali če želi ustvariti samostojno državno tvorbo.¹⁸ Mogli bi celo trditi, da je Slovencem ta rešitev na podlagi samoodločbe prebivalstva najbolj simpatična, v kolikor so seveda možnosti zanjo.

Ideje o priključitvi Bosne Srbiji, Hercegovine Črni gori so na splošno v ospredju zlasti v času srbsko-turške vojne, preden je Srbija

¹⁷ Slovenski narod 1. avgusta 1878.

¹⁸ Sten. Protokolle VIII, str. 6935.

poražena. Nekaterim, recimo Vošnjaku v zgoraj omenjenem govoru v parlamentu, se tudi zdi, da ima Srbija »prvo in najstarejšo« pravico do Bosne, prav tako kot Črna gora do Hercegovine. Toda enaka mnenja se tako v Slovincu kot v Slovenskem narodu pojavljajo od časa do časa v hrvatsko korist. V celoti pa Slovenci obžalujejo spor med Hrvati in Srbi zaradi Bosne in se ne postavljajo, ne v Slovenskem narodu ne v Slovincu, izključno na eno ali na drugo stran, ampak gledajo na ves problem brez načelnih predsodkov, praktično ali če hočete prakticistično. Večkrat se naglaša pomirjevalna in posredovalna vloga, ki bi jo mogli v jugoslovanski skupnosti igrati Slovenci med Srbi in Hrvati. Dostikrat se piše o dveh možnih centrih jugoslovanstva, o Beogradu in o Zagrebu. Zdaj se zdi verjetnejša grupacija okrog enega, zdaj okrog drugega centra, zdaj je zaželen bolj ta, zdaj ona.

Ideje o priključitvi Bosne Hrvatski ni mogoče ločiti od ideje o avstrijski zasedbi Bosne. Pod avstrijsko okupacijo Slovenci vsesplošno mislijo na priključitev Bosne Hrvatski. Kar se tiče Avstrije nasploh, poudarjajo Slovenci njeno zgodovinsko tradicijo. Najslavnejša doba avstrijske zgodovine so boji s Turki.¹⁹ Ob proslavljanju Miroslava Hubmajerja decembra 1875 v Ljubljani napije Zarnik avstrijskemu cesarju, ki je iz rodovine tistih Habsburžanov, kateri so se stoletja borili zoper Turke.²⁰ Od Avstrije zahtevajo Slovenci blagohotno zadržanje do vstaje ter prijateljsko politiko do balkanskih Slovanov, ne glede na to, ali pričakujejo od nje osvobodilne akcije ali pa računajo, da bodo nastale v dotlej turškem prostoru samostojne državne tvorbe. V interpelaciji, ki jo je 19. oktobra 1876 vložil v državnem zboru moravski poslanec Fanderlik, podpisali pa so jo tudi slovenski poslanci, je bilo rečeno: »Posebej slovansko prebivalstvo Avstrije gleda s toplo simpatijo na stremljenja sorodnih ljudstev Balkanskega polotoka in pričakuje, da bo cesarsko kraljevska vlada glede dogodkov, ki se tam odvijajo, sprejela take ukrepe ki bodo upoštevali ta upravičena čustva.«²¹ Praviloma Slovenci ne gledajo na Avstrijo glede Bosne in Hercegovine kot na nosilca ekspanzije ali imperializma ali kot na osvajalca ampak kot na osvoboditelja. To gledanje ima svoje korenine v tradiciji protiturških bojev, ki sem jo že omenil, in v naziranju, da je Avstrija tudi slovanska država (pa naj bo njena politika še tako protislovanska). Morebiti bi bilo to gledanje nekoliko drugačno, če bi se nemška ustavoverna liberalna stranka zavzemala za prodiranje na Balkan. Ker pa se ni, ker je temu celo nasprotovala, je bil občutek, da gre za osvobojevanje, toliko večji. Poleg tega se kaže, da bo moralo prej ali slej priti tudi do spremembe notranjega avstrijskega kurza, to je do zamenjave ustavovernega režima z drugačnim. Predvsem bi bosansko in hercegovsko prebivalstvo dvignilo delež slovanskega prebivalstva monarhije in s tem pomagalo izsiliti notranje spremembe v smislu enakopravnosti narodov. Marsikakšno od teh gledanj in mnenj se zdi danes naivno, toda tako je bilo. Poleg tega moramo opozoriti na to, da so naši

¹⁹ Slovenec 18. avgusta 1877.

²⁰ Slovenski narod 12. novembra 1875.

²¹ Sten. Protokolle VIII, str. 6795.

predniki kljub »naivnosti« svojih pogledov prav dobro čutili, v čem je bistvo problematike, ter se dobro zavedali obeh možnosti nadaljnje-
ga razvoja. Tako je na primer Slovenec marca 1878 pisal v članku Ilirija Oživiljena, kako naj bi se preuredila monarhija, kako bi bilo treba Bosno in Hercegovino povezati s hrvatskimi in slovenskimi de-
želami v Ilirijo, ki bi segala od Beljaka do Trebinja in od Osijeka do Kotora in ki bi potem pritegnila tudi Srbijo. Toda, je poudarjeno v članku, za to mora Avstrija povsem opustiti vso svojo dosedanjo po-
litiko dualizma in narodnostnega zatiranja. Če pa tega ne bo storila, če bo vztrajala na dotedanji poti, potem bo pridobitev Bosne in Herce-
govine zanjo usodna in bo povzročila njen propad, jugoslovanski na-
rodi pa se bodo združili okrog Srbije.²²

Navdušenje za okupacijo Bosne in Hercegovine se torej veže s pogojem ureditve habsburške monarhije v državo, ki bo pravična Slo-
vanom. Dostikrat se tudi aktivni politiki Avstrije na Balkanu postavlja pogoj, da mora biti vsak njen poseg v soglasju z Rusijo. Avstrijska zunanja politika, tako menijo Slovenci, bi morala biti v sporazumu in prijateljstvu do Rusije. Ko se v avstrijskem parlamentu razvne-
ma protirusko razpoloženje nemške večine, poudarja Vošnjak, da bi bila vojna Avstrije proti Rusiji »udarec s pestjo v obraz 16 milijonom avstrijskih Slovanov, bi bila začetek konca Avstrije.«²³ In ko junija 1878, tik pred berlinskim kongresom, razpravlja državni zbor o odobritvi 60 milijon-
ov goldinarjev izrednega kredita, govori Vošnjak in Herman edina proti odobritvi, zaradi zgrešene avstrijske zunanje politike nasploh in zaradi avstrijskega nasprotovanja sanstefanskemu miru posebej.²⁴

Rusija je od svojega vstopa v vojno proti Turčiji glavni junak dneva v očeh slovenskega človeka. Ne gre pa tu samo za Rusijo, gre za slovanstvo sploh. Prvikrat so Slovani nastopili kot Slovani, je po-
udarjal Slanc v Slovenskem narodu junija 1878 in ugotavljal, da je to primula veris, prva spomladna cvetka slovanske novodobne energič-
nejše zgodovine.²⁵ »Osodo Slavljanov bodo topovi odločili,« je leto prej pisal Trstenjak.²⁶ Dogodki na Balkanu z rusko zmago so se zdeli Slo-
vencem velik korak na poti reševanja slovanskega vprašanja, vpra-
šanja, ki zdaj, po rešitvi italijanskega in nemškega, prihaja na vrsto. Zdi se, da je marsikdo na Slovenskem videl v rešitvi slovanskega vpra-
šanja, to je, v zmagi slovanstva, ki bo prišla prej ali pozneje, tudi re-
šitev slovanskega in vsega avstrijskega vprašanja.

Pokazali smo nekaj glavnih značilnosti slovenskega gledanja na balkansko problematiko v letih 1875—1878. Mnogo je osebnih sodb, različni koncepti se kažejo pri različnih dopisovalcih v istem časopisu. So seveda tudi razlike med Slovenskim narodom in Slovencem. V Slovencu se slovanski in jugoslovanski koncepti povezujejo tudi s ka-
tolištvom, se naglaša vloga Avstrije kot katoliške države, je tudi mo-
rebiti nekaj manj brezmejnega občudovanja Rusije. Posebej za Jur-

²² Slovenec 2. marca 1878.

²³ Sten. Protokolle VIII, str. 6935.

²⁴ Prav tam str. 12799—12804 (Vošnjak), 12807—12808 (Herman), oboje na seji 7. junija 1878.

²⁵ Slovenski narod 15. junija 1878.

²⁶ Trstenjakovo pismo z dne 10. marca 1877, Naši zapiski 9, 1912, str. 82.

čičeve članke v Slovenskem narodu je značilno srbofilstvo ter večje računanje na izvenavstrijsko rešitev jugoslovanskega vprašanja. Gre za odtenke, v celem velikih razlik med obema nazorskima taboroma ni.

Med pozitivnimi stranmi avstrijske okupacije Bosne se večkrat navajajo tudi gospodarske koristi, ki bi jih ali jih bodo od tega imeli Slovenci. Bosna bi mogla dati kruha in zaslužka mnogim Slovencem, zlasti obrtnikom. Izrazi navdušenja nad zasedbo Bosne in Hercegovine se na svojevrsten način vežejo s poudarjanjem zdaj še bolj prebujene slovenske zavesti. V poročilu o taboru v Kojskem se poudarja »udanost do Avstrije in s tem do Slovanstva«.²⁷

V letih najhujšega pritiska nemške liberalne vlade kakšnih pomembnejših programskih izjav na Slovenskem ni. Spet se pojavijo v zvezi z balkanskimi dogodki, zlasti leta 1878. Tu se drug poleg drugega pojavljata dva načrta, ki se ne izključujeta, pač pa dopolnjujeta: stari program Zedinjene Slovenije in pa prav tako stara misel o združitvi s Hrvatsko, toda zdaj ne več samo s Hrvatsko ampak tudi z Bosno, pojavlja se tudi beseda trializem.²⁸ Toda to so programi v časopisih. Uradni teksti se drže Zedinjene Slovenije. Tak je predlog adrese, ki so ga predložili slovenski poslanci v kranjskem deželnem zboru 5. oktobra 1878, pa seveda zaradi takratne nemške večine v deželnem zboru ni bil sprejet. V tej adresi se predvsem izreka zahvala cesarju, da je po njegovem ukazu avstrijska vojska zasedla Bosno in Hercegovino, »da izvrši imenitno zgodovinsko nalogo ter osvobodi kristjanske Slované od krutega turškega jarma«. Poudarja se goreča želja, naj se vsi Slovenci »združijo v eno administrativno in če mogoče državno-pravno celoto«. Pri tem se sklicuje predlog adrese na 1848. leto ter na adrese iz let 1870 in 1871. Predlog se pritožuje nad vladnim sistemom in ugotavlja, da ustava pod sedanjim sistemom ni obrodila sadu, ki so ga nekateri tako zaupljivo pričakovali, zlasti zaradi krivičnega volilnega reda, ter prosi cesarja, naj pokliče na državno krmilo druge ljudi, da bo prišlo do enakopravnosti in miru med narodi.²⁹ Tri tedne zatem je glasoval za Zedinjeno Slovenijo slovensko-hrvatski tabor v Dolini (27. oktobra 1878), 31. marca 1879 pa je omenjal Zedinjeno Slovenijo Vošnjak v proračunski debati v državnem zboru.³⁰

Tabore so skušali Slovenci organizirati že leta 1877. V Vodmatu naj bi bil tabor s temo o rusko-turški vojni in o interesih monarhije na vzhodu. Ta skupna staroslovensko-mladoslovenska akcija pa je bila prepovedana. Tudi drugih taborov, ki so jih imeli s podobno temo v načrtu, ni bilo. Leta 1878 so bili dovoljeni trije tabori na Primorskem: 31. marca v Kojskem, aprila v Kobaridu in 27. oktobra v Dolini pri Trstu. Vsi ti trije tabori so imeli dokaj drugačen značaj kakor tisti v letih 1868—1871. Njihova osnovna nota je bil protest proti italijanskim aspiracijam po slovenski zemlji, vsi izražajo predvsem vdanost Slovencev cesarju in izjavljajo, da Slovenci nočemo biti Italijani. Iz tega

²⁷ Slovenski narod 4. aprila 1878.

²⁸ Slovenec 1. maja 1877.

²⁹ Obravnave dež. zbora kranjskega, 19. zvezek, str. 130—133.

³⁰ Sten. Protokolle VIII, str. 13893.

razloga nastopajo na taborih vladni zastopniki s prijaznimi in pohvalnimi govori. Podobno manifestacijo kot omenjeni trije tabori predstavljajo tudi kresovi ob vsej italijanski državni meji in nad Trstom ter Koprom na predvečer cesarjevega rojstnega dne.³¹

Če naj na koncu na kratko ocenimo to obdobje druge polovice sedemdesetih let 19. stoletja, moramo reči, da je bilo to neke vrste prehodno obdobje. To je bila zadnja doba velikega pritiska nemške liberalne stranke in vlade, ki sta si še mislili, da bo mogoče slovensko gibanje zatreti. To je bil začetek novega sistema sloge med klerikalno in liberalno smerjo, pa tudi začetek slabšanja gospodarskega položaja in krize na kmetih, pojavov, ki bodo v naslednjih časih še vse težji in težji.

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHE POLITIK IN DER ZWEITEN HALFTE DER SIEBZIGER JAHRE DES 19. JAHRHUNDERTS

Der Zeitraum der zweiten Hälfte der siebziger Jahre stellt in der slowenischen Entwicklung gewissermassen einen Übergang dar. Es sind die letzten Jahre des starken Drucks der Deutschliberalen Partei und Regierung, die noch an die Möglichkeit der Unterdrückung der slowenischen nationalen Bewegung glaubten in die 1873 und 1877 bei Landtagswahlen und Reichstagswahlen in Krain zum letzten Mal den Sieg davontragen konnten. Die Notwendigkeit gemeinsamen Widerstands gegen den deutschen Druck, der allgemeine Wunsch nach Eintracht, das Ende der starken antiklerikalen Tätigkeit im Wiener Reichsrat und damit allgemeine österreichische Waffenstillstand im liberal-klerikalen Krieg, gleiche oder ähnliche Ansichten anlässlich des Aufstandes in Bosnien und der Herzegowina, haben die endgültige Aussöhnung und Eintracht auch zwischen den slowenischen Klerikalen und Liberalen ermöglicht. Das wichtigste äusserliche Anzeichen der neuen Eintracht war der Beitritt der liberalen Reichstagsabgeordneten in Hohenwarte Klub des rechten Zentrums im November 1876, in dem die Altslowenen schon früher Mitglieder gewesen sind. Seit 1875 stehen für die Slowenen die Ereignisse auf dem Balkan ihrer Wichtigkeit nach an erster Stelle. Alle Slowenen ohne Unterschied begrüßen den Aufstand in Bosnien und der Herzegowina und alle Kriege gegen die Türken. Jeder türkenfreundliche Staat, jede türkenfreundliche Politik, die die türkische Oberherrschaft aufrechtzuerhalten trachten, werden verurteilt. Seit seinem Kriegsbeitritt ist für die Slowenen Russland der Hauptheld des Krieges. Seine Siege lassen die Hoffnung auf den Sieg des Slaventums wiederaufleben, der früher oder später eintreten und auch die Lösung der slowenischen und der ganzen österreichischen Frage mit sich bringen sollte. Wegen des Widerstandes der verfassungstreuen Partei gegen die Politik der Besetzung von Bosnien und der Herzegowina setzt ein Umschwung in der Regierungspolitik gegen die Slowenen ein: dieser macht sich im neuen Landespräsidenten von Krain und in den Landtagswahlen in der Steiermark bemerkbar. Im selben Jahr kommt es nach längerer Pause wieder zu drei Tabors (Volksversammlungen) die Forderung nach dem vereintem Slowenien wird wieder laut: die Tabors sollen in erster Linie ein Protest gegen die italienischen Aspirationen auf slowenisches Territorium sein.

³¹ Slovenski narod 22. avgusta 1878.

